

CSOÓRI SÁNDOR

Találkozásaim az anyanyelvvel

1

Arra, hogy a kokast kakasnak, a szómát szalmának, az ustort ostornak, a föcskét fecskének is mondják, tizenkét éves korom tájt döbbsentem rá végérvényesen. Akkor, amikor a hat osztályt kijártam, s elkerültem hazulról. S hogy valaki a nyílt utcán, nagy csödület előtt, nem lepökte, hanem csak leköpte haragosát, erre is ugyanakkor.

Ez az utóbbi fölismerés olyan elemi erővel hatott rám, hogy szikrát csiholt ki belőlem. A pökhendi szó mintájára egy új szó pattant ki az agyamból: k ö p h e n d i. S ettől kezdve, ha fölvágós, ha nyegle, ha gőzös fejű, ha beképzelt, azaz, ha pökhendi alakokba botlottam: a megvetés, az utálat első szirénahangja után rögtön beugrott saját gyártmányú szavam is: köphendi. Kiejteni hangosan sosem ejtettem ki. Leírni is csak most, harminc év elmúltával írom le először. Pedig hány gödrön, zökkenőn, kátyún átsegített — s talán épp ezzel a nem létező létevel. Megtanított mosolyogni. Nem kifelé, hanem befelé. Megtanított arra a veretes fölényre, mely fedezetét a visszafogottságtól kapja. A pökhendi alakokat még jó szívvel, úgy istenigazából le tudtam volna pökni. A köphendieket viszont istenigazából kinevettem. Mert magától a szótól, szemvillanásnyi idő alatt, mulatságos lényekké törpültek. Hasonlítani kezdtek a prűszkölő, a pukkancs hörcsögökre, a mitugrász kengurukra, kiknek három szál bajszuk nő ki hirtelen az orruk alatt, jobbra is három szál és balra is három, s nem tudnak vele kezdeni semmit.

2

Aztán sokáig nem érdekelt a nyelv.

Pontosabban úgy érdekelt, hogy zavart. Szemlesütve jártam a közelében, mint pattanásos arcú kamaszok anyjuk körül.

Ha beszélni kellett, persze, beszéltem gátlástalanul. Ahogy jött, hányavetin. Mondat mondatra: kanyarok, árkok, emelkedők, amerre az isten terelt. Amerre a kedvem. A gimnáziumi nyelvtanórákat azonban nemcsak hogy rühelltem, de úgy ültem végig, mint akit kalodában görnyesztenek. Százszor inkább számtanórát, földrajzot, irodalmat, mint az ikes igék bozótosát. Ha fölszólított a tanár, hogy mondjak egy bővített, alá- vagy mellérendelő mondatot, kivégző osztagot éreztem közeledni. A módhatározókról s a föltételes módokról hallva, ugyanígy elfogott a létbizonytalanság. Én, aki mindent érteni akartam, minden elém kerülő gondolatot átlámpázni, máig se értem, hogy mért rándultam görcsbe az anyanyelv pörére vetkőztetésétől. Ez volt az én tudat alá szorított Oedipus-komplexusom?

3

Másodszori odafigyélésemet az anyanyelvre Csanádi Imrének köszönhetem, ki földim, falumbelim, vagy az otthoni fennebbi stílus választékosságával élve, szintén zámolyi illetőségű.

Azt, hogy Csanádi verseket ír, már kicsiszmas koromban tudtam. Mégpedig a legmegbízhatóbb hírforrásból: a húga és a nővérem nagylányos susmogásából. Azt viszont, hogy egyik legeredendőbb költőnk, csak akkor tudtam meg, amikor már én is beálltam torkot köszörülni a sorba.

Első kötete, mely a háború, a hadifogság s egyéb viszontagságok miatt is későn jelent meg, valósággal fejbe kólintott. Nemcsak a versekben föl-föltünező táj volt ismerős az utolsó fűszálig, nemcsak a szőlőhegy, a szőlőhegy alatti forrás, a zuggó, a Kerekszenttamás, a temetődomb; nemcsak a mélyutakon ropogó szekerek zaja, a dudvatüzek füstje; nemcsak a kapaorrú segédjegyző, ki a fizetni nem tudó parasztnak Grönlandot ajánlotta új hazául, hanem az én nyolc diákesztendőm alól napvilágra kibotorkáló nyelv is. A leszegett fejű, a sunnyogó, a ki-kölke-verebe-mámeg-ez-az-izé hetykeségű. A szoltáros nyelv, a csakazértis nyelv, a rozmaringgal égre ágazó. Ugyanaz, melyet ha nem is költői emelkedettséggel, a sógorok beszéltek, az ángyikák, a komák, a körösztapák, a kummogó, pipaszárt szopó öregek. Melyet egy parasztibb Berzsenyi beszélt volna, ha másfél századdal előbb Zámolyon látja meg a napvilágot.

Lábamban már fölgyűlt a megfutamodás kényszere: egy faluból még egy költő is sok, hát még kettő! És hát Csanádi Imre „öreg utcai” nyelvéhez képest az enyém csak amolyan „új utcai” nyelv: nehézkes, színtelen, lompos.

S hogy mégis másként kerekült, bonyolódott az életem, a másodvirágzású Csanádinak — tudtán és akaratán kívül — újra köze volt hozzá. Erőt abból merítettem, ami leginkább kétségbe ejtett. Emlékszem az ezerkilencszázötvenötös évre: Csanádi egymás után írta s jelentette meg az olyan remekléseit, mint a Hajnali káprázat, a Bornemisza Péter, a Lagzi múltán, a Baglyok mámore, a Halottvivők éneke című versét. S ekkor támadt föl bennem is valamiféle vért sarkantyúzó becsvágy. A megszólalásig hasonló élmények arra ösztönöztek: induljak más irányba. Induljak, mert ami zámolyias íz, nedv kifacsarható a nyelvből, Csanádi azt már kifacsarta. S mivel se nyereségben, se mennyei gorombaságban, se csiklandós pogánykodásban nem előzhetem meg, jobb, ha mielőbb fölköttöm az útilapot.

De távolodásomban épp a nyelvtől kaptam útravalót. Látszólag apróságot: azt a két szó között összeszűkülő teret, ahol a Csanádi-versekben mindig megkeményedik a szél, a levegő; azt a szavak közti keskeny-Gibraltár-szorost, amelyen áthajózva nagy erőtereket lehet megsejdeni.

Magyarán szólva: a nyelvünkben rejlő sűrű, földúsítható erők mozgósításához kaptam indítást. Mesterfogást és fortélyt. Mert kimond vagy leír az ember egy szót, egy mondatot, s kedve szerint már engedné is át magát a következőnek. A csirázó, a buja, a sejtzaporaságú beszéd lendületének. Egyik nádas után a másik nádas; egyik forgószél után a másik, a harmadik, a tizedik. Meglódul a csillagok közti hinta, s nehéz megállítani.

Csanádi nyelvi világában az ilyesmi elképzelhetetlen. Nem azért, mert ez eleve jó vagy rossz, hanem mert ott más törvények uralkodnak. Ő, ha ír, ha beszél, s ha erőt akar a versben fölhalmozni, kiszorítja előbb a tüdőből a levegőt, az agyból a párás képzeteket, s mikor már a szemfenék is megtelik vérrel, akkor kezdi lassan, fokozatosan beszívni újra a levegőt, beereszteni az agyba a megkínzott képzeteket. Mondatai s versbeli képei nem moderne akarnak lenni elsősorban és nem is maradiak. Azt az állapotot keresik, amelyben a szó és a világ a fölcsereléséig azonosak; azt az állapotot, mely ugyan bezáruló kör, de épp feszültsége révén mutat túl saját határain. A halottvivők énekének a nyelve, ha úgy tetszik, tegnapi nyelv, de furcsa és fanyar légköre — mindenkori. A kovakőszavakból kipattintott szikrák is azok.

*Sár, sár, sár a világ. Minden a sírba tér.
Rúttá mindeneget ront a kevély halál.
Gögös némbér ölen vaksi gyökér toroz;
megroppan szeme csillaga.*

O, ó, — vétkül az Úr rójja nekünk nehogy:
jó kis bőr vala rég, atyafiak, kinek
romlandó, tetemét rossz derekunk, szuvas
vén vállunk nyögi! — jaj bizony.

Vagy a Bornemisza Péter című versének utolsó szakasza, példaként:

Mitévő légyen, nyelvén akinek
szavak dagadoznak?
Fojtja torkába: oldalán is ki
sebbel fakadoznak, —
feltátja száját, félvén is hősen
támad a Gonosznak.

4

Nem árulok zsákbamacskát: írás közben, sőt beszélgetés közben is kerülöm az idegen szavakat. Kezdetben kínosan kellett vigyáznom, mint annak, aki tarlón lépked mezteláb, de ma már oda se hederítek. Megrögzött magyarkodó vagyok — mondják rám ezért sokan. Még nyíltabban: választékos ökor, ki csak a Nagy Magyar Alföldön tudná elbódíteni magát kedvére, pedig a tősgyökeret már ott is kiforgatta a traktor. Azaz: a gép-éke.

A túlzásaimat elismerem, a vádat azonban mégis visszautasítom. Micsoda elmés képtelenség! Micsoda önellentmondás — dörmöghetnek ugyancsak jó csomóan. Azt persze nem gondolják, hogy feleennyire se volnék finnyás, rátarti, kényes, ha csak feleannyi idegen szó szennyezné nyelvünk légkörét, mint amennyi szennyezi. Belelapozok az újságokba — ott is! Kinyitom a rádiót — ott is! A tévéadásokban szint-úgy. Már nemcsak a tudósok, a hivatalnokok, az üzemvezetők használják őket önfeledten, hanem a téveszkanászok is. Az aktuális szó talán százezerszer is elhangzik naponta. Helyette csak a becsavarodott csodabogarak használnak ilyen szavakat, hogy időszerű, mai, esedékes, kényszerítő, sürgős, sürgető, alkalmoszerű, púp a hátunkon, napirenden forgó és így tovább és így tovább.

Időhúzás, nehézkesség, lassú, lefokozott élet mindenfelé, amerre csak ellát a szemünk. De ugyanakkor az aktív szó boldog mézesheteit éli. A manipulált szó is alighogy fölserdült, már mindenütt ott nyúzsóg, lábatlankodik, ríszálja magát. Valahányszor a szemem elé kerül, nehéz eldöntennem, hogy álarcos szerepei közül most éppen melyiket játssza. Mert aki manipulál: egyik pillanatban becsap, átráz, meszterkedik, kicselez, fondorlatoskodik; a másik pillanatban csak befolyásol, néha a hasznomat keresve, sűrűbben a káromat; a harmadik esetben — röviden és velősen szólva: gyalázatosan hazudik, lóvá tesz, a bolondját járattja velem.

Szörszálhasogatás ez? Vagy mindannyiunk nagy tanárát, Kosztolányit idézve: bakafántoskodás? Evezzünk át az ellenkező partra, s máris kiderül, hogy sokkal inkább országos lustaságról, nyelvi nemtörődömségről van szó. Hiszen a vaskalapos, a begyöpösödött, a tokba bújó, a szemellenzős, a megkocsonyásodó alak nyelvi tunyaságunk miatt legtöbbször doktrinér lesz. Az ellenszenves, a gőgös, a nagyzó, a beképzelt, a visszataszító, a békapillogású férfi vagy nő — unszimpatikus. Pedig mi minden más is lehetne még, úristen! Lehetne hatókör, kukorékoló tetű, tündi-bündi, langyos tarhonya, kevés hússal a közepén, lehetne a szürkék hegedűse, bóbitás bölény, kockafej.

Ezek a rögtönzött fordítások és behelyettesítések: játékok. Ha ennyin múlna, még tán kiköszörülhetnénk a csorbát. Valamivel nagyobb figyelem és a mostaninál erősebb nyelvi öntudat, s amire van szavunk, azt magyarul mondanánk, amire nincs, használnánk helyette a jövevény szót vagy az idegent. De azt hiszem, ezzel a módszerrel már csak helyileg tudnánk a sebeket gyógyítani. Ideig-óráig, aztán újra fölfakadnának. Van bőrbetegség idegeredetű is. Az idegen szavak mértéktelen elszaporodását is egy ilyen mélyben munkáló idegbetegség okozhatta. Gyógyítani ilyenkor

az egész szervezetet kell. Magyarán szólva: az idegen szavakat úgy lehetne könnyedén kerülni, ha a mondat-, illetve a gondolatfűzésünknek nem lenne rájuk szüksége.

Eszembe jut egy eléggé szélsőséges példa. Öt vagy hat évvel ezelőtt egy csík-szentdomokosi néni sirva mutogatta húszesztendős halott leánya fényképét: „Szép volt, szép esze volt, szép beszéde, viruló, mint az élet, de a betegség három hét alatt végzett szegénykémmel.” Mi baja volt? — kérdeztem sután. Az asszony megzavarodott, nem jutott eszébe a szó. Várt, várt s könnymaszatos arcát keze fejével letörölte. „A fehér vér a pirosat megkerülte benne” — mondta ki hirtelen, látomássá változott fájdalmát.

Milyen szóra kellett volna emlékeznie?

Arra, hogy leukémia?

Vagy arra, hogy fehérvérűség?

Záradéku azért még tanuskodjék itt az igazság másik fele is: az idegen szavak valójában csak akkor idegesítenek, ha egyébként is megnyomorodott, semmitmondó nyelvvél keverednek s fölöslegesen döngöttek a mellüket. Mert se Pázmány, se Apáczai Csere, se Bethlen Miklós, se Csokonai, se Ady, se Nagy László nyelvében nem zavarnak. Ellenkezőleg — olyan többletet jelentének, amelytől tágasabb lesz az égbolt, tékozlóbbak az élmények, a gondolatok, törhetetlenebb a hit. Nyissuk ki, ha csak egy pillanatra is Nagy László olvasztókemencéjének az ajtaját. Négy rövid mondatot idézek a Kondor-kiállításon elhangzott megnyitójából. A négy rövid mondatban három „idegen” szó. Három fölcserélhetetlen szó: „Ez itt a júdásfa, már teljesen kivirágzott. Ez itt a manipulált fülemüle. S bizony már alkonyul. Már a denevér-girlandok alatt bál van, combok és drapériák, hasonlókat karcoltál rézbe.”

Bizonyosságul talán ennyi is elég.

5

Utánam üzent egyszer Erdély Ferenc: hálás lenne, ha elkísérném képviselői körújtjára. Mennénk Csongrádra, Makóra, Hódmezővásárhelyre, Szőregre, Szentesre, s ezeken kívül ahová még az időnkéből futná. Ne ijedjek meg, nem akar belőlem politikust faragni, egyszerűen önzésből kér. Töménten munkája mellett nincs ideje odafigyelni minden fontos dologra, épp ezért rendkívül kíváncsi, hogy egy magamfajtajú, fiatal író, hogyan gondolkodik a világról. Hogyan a politikáról, az emberekről, a művészetekről, az ifjúságról, a nemzetről, a nőkről vagy arról a múlttól, mely az ő nyakukra is többször odaillesztette a hurkot.

Örömmel mentem. S egy álló hétig reggeltől éjszakáig mindig csak vele. Gyűléseken és magánházaknál. Autóban és népünnepeken. A Maros partján és a maki temetőben, ősei, rokonai sírjánál szintén. És mindig és mindenütt magyarul. Ő kissé fáradtabban, bölcsebben; én vizslán, mint aki nyelvére s becsületére egyformán kényes.

És jöttek a városok, a faluk egymás után. Téeszek, állami gazdaságok, kertészetek. A városokban cementből épült víztornyok, a faluvégeken, a gazdaságok körül pedig fémcsillogású hidroglóbusok.

— Na, ezzel mit kezdész, ezzel a hidroglóbuszal? — fordult felém kajánul. — Ha szó szerint lefordítod: víz-gömb. Érdektelen és alkalmatlan szó. Nem fogadja el sem a paraszt, sem a tudós-társaság. Ahogy kiejted: szétpukkan. Hagyjuk mi is szétpukkanni — javasolta.

És hagytuk.

Két nap múlva úgy adódott, hogy népköltészetünk „szürrealisztikus” ereszteről beszélhettem Erdeinek. Nyelvünknek arról a képességéről, amely nem az ábrázolásban, nem a tükröztesben ad — szó szerint is! — képet a valóságról, hanem úgy, hogy fölibe lendül. Idéztem egymás után a szövegeket. Közismertet és olyanokat, amikbe én botlottam bele.

*Annyi bánat a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken.
Ha még egyet hajlott vóna,
szívem ketté hasadt vóna.*

*

*Elment, elment az én párom;
világgá ment egy fűszálon.
Ha elment is visszavárom,
ölelő karomba zárom.*

*

*Bánat, bánat, nehéz bánat,
mért raktál szívemre várat?*

*

*Kinek nincs kedve itt lakni,
menjen mennyországba lakni.
Építsen az égbe házat,
ott nem éri semmi bánat;
építsen az ég szélire,
ott nem éri semmiféle.*

Aztán olyat is — Lükő Gábor példatárából —, amely jelképes ugyan, de „szürrealista” sugárzású is egyben.

*Luca Panna bársony nyereg,
nem ül arra minden gyerek.
Aki ráül, úgy megülje,
hogy a jáger le ne lújje.*

*

*Három sárga kendőt veszek,
ha felkötöm, sárga leszek.
Sárga leszek, mint a halál,
elröpülök, mint a madár.*

Erdei teljesen átparázslott. „Mindig sajnáltam — mondta —, hogy a költészet messze elporzott tőlem. Akadt az életemben vigyáznivaló elég, legkevesebb erőm a nyelvre jutott. Pedig örök mondás: nyelvében él a nemzet. De neked azért elárulok valamit. Van egy mindennapos fogalom, szó az életünkben, amely talán nélkülem nem volna. Épp jelen voltam egy tanácskozáson, ahol nevet kellett adni annak a vállalatnak, amely mos, tisztít, vasal. S a TEFU, a MAVAD, a MAHART mintájára valami szöösszevonáson törték a fejüket az egybesereglett körösztapák. Keze-lába-nincs szavak pattogtak ki a koponyájukból. Nevezzétek Patyolatnak — ajánlottam rögtönözve. Szép, szép, mondták, de nincs benne a szóban, hogy a vállalat micsoda, mi fán terem. Majd benne lesz, erősködtem. És elfogadták. Azóta Patyolat a Patyolat. Hogy honnét pattant rám a szikra? Nekik azt se árultam el, mert sóbálványá meredtek volna ott helyben. Hogyan is van az a szép Ady-vers?

*Meghurcolt a Vér, ez a Pokolba
Bomolva, romolva
Vágtató, tüzes fogat
s most lenget utánam jelt
a Patyolat.*

— — —

*Minden volt dolgom egy-egy átok,
Szégyen:
Boldog, ki Isten kegyelmében
Fehérre aszalja magát.
Tíz-húsz, szent böjtű kámzsás barát
Szép árnyéka táncol körül:
Be boldog, aki nem örül.
Jaj be piszkos ruha az Élet
S a vér be nyomorult, be ronda.*

*Harmincnégy esztendő, vén koromba,
Mindenek túlján,
Undorodván s szépen butulván,
De jaj, mégis tudván sokat,
Sírva nézem, hogy kendőt lenget
Késetten az én bűnös lelkem...*

és így tovább — hagyta félbe a verset. Nem különös?" — emelte rám meggyötört, nomád fejedelemre emlékeztető arcát.

De különös. A nyelvről beszélek, s egy ember életének a melegsége jár át. S rögtön utána egy ember hiányának a betölthetetlen üre. Látom magunkat ülni az autóban. Látom a Tiszát, a tanyákat, a városokat. Látom ugyanazokat a hidroglobusokat, melyek remekül beilleszkednek a tájba. Surrog az autó, beúszik, visszaúszik egy-egy népdalsor; szavak, mosolyok érintenek: vízgömb, vízgöngy, víztartály, víztorony, gömb-kút. Micsoda? Magam is meghökkenek. Hidroglobus helyett gömb-kút? Igen! Miért ne! Gémeskút. Gömbkút. Falusi is és ipari is egyszerre. Népi és „szürreális” is.

Boldog lennék, ha talpra állhatna ez az új szó, s magával vihetné egy meggyötört, egy feledhetetlen arc jóváhagyását.

6

Százesztendő, faragott kaput nézegetünk. Csodáljuk, körüljárjuk. Roskatagon már tákolmánynak hat, szó se róla, de méltóságos tákolmánynak. Verte a havasok felől érkező eső, száraztotta a havasok felől fújó szél. Oszlopos dúcai talán már szívesen orra buknának, de még mindig van bennük eleven ideg. Most látom csak, hogy a fa is megőszül, mint az ember. A napszitta deszkák színe galambszürke, illetve sószürke.

Olyan, mint a házigazdáé.

Ott áll hajadonfőtt, maga is nyolcvanévesen, a faragott kapu félárnyékában. Mondja, meséli a történeteket: a kapuét, a családét, a magáét. Viszi az esze, el, vissza a múltba, rángatja végig a nyolc évtized tüskeboronája fölött. Az első háború, a hadifogság, a román király kenyere, aztán a vándorlások munkáért, mert errefelé „olyan köves a föld, hogy még a só se virágozik ki közte”, aztán az új háború, az új nyomorúságok, az új kopárság — ki is csináltatna már efféle szép kapukat! „A népnek a kedve, uram, hatalmasan elment” — mondja a nyolcvanéves, váratlanul.

Alig kapok levegőt. A népnek a kedve hatalmasan elment! Mintha József Attila félelmes erejű „elszólásainak” a párját hallanám: „Az erőszak bűvöletében, mit bánja sok törvényhozó, hogy mint pusztul el szép fajunk!”

Egy Holdat és egy Napot éreztem fölemelkedni a szívem fölé.

7

Ady is elsiratta és Kosztolányi is elsiratta zülledő, árva, elkallódott, régi szavainkat. A kitaszítottakat, a lenézetteket, az árokparton elhullókat. Tíz körömmel kikaparták volna őket a föld alól, holtak összeszorított foga közül, de csak a két-

ségbeesésig jutottak: nincs föltámadás. „Lett tehát a magyar nyelvből — írja Ady — egy álmagyar nyelv, színtelen, alkalmazkodó, csigerszerű, más nyelvekből fordított s csak néha komikusan magyarkodó nyelv. Még tán ilyen sincs, mert ezt a nyelvet is minden ember átdolgozza a maga számára... Majdnem bünt követek el, de politizálok, mert a magyar nyelv tragédiája egyenesen ugyanaz, mint a magyar demokráciáé. Tetszett volna demokratikus államreformokkal fölségíteni a színre, fórumra a jól beszélő magyar parasztot, ma lenne tüneményes, szép, dús magyar nyelv... Most már késő, ezt tudom, hogy öt szót is milyen bajos, elfogadtatva, komplikált lelkű, új lelkű, kultúrás magyarok lelkévé, sajátjává tenni. Mint a legendák alvó daliái alusznak a legigazabb, a legszebb magyar szavak.”

Épp Ady mondja ezt? A magyar nyelv egyik óriása, teremtmő lángelméje? Bizonyára keserűségében túloz — gondolhatják a ma élők közül sokan. Vagy adys nagyotmondásában.

Nincs jogunk kételkedni, mert a veszteség nagyságát is csak a legnagyobb tehetségek foghatják föl a maga teljességében.

Szavak... elfelejtett, kisémmizett szavak. A névtelenség Duna-vizével, Tisza-vizével, Szamos-vizével elsodortatott szavak. Rólatok legalább megemlékeznek. Mert ti foghatók és tapinthatók voltak. De ki ad nevet a megnevezhetetlen hiánynak? Annak, aminek ti csak jobbágysai, szolgálólányai, nyílt eszű napszámósai voltatok?

Ha manapság elkezd valaki egy mondatot, könnyű megsejteni a végét. Titkot, erőt, lenyűgöző leleményt nemigen rejteget már a nyelv. Gondolatot még csak-csak, de életet, amely hitélesítője, társa lehetné a gondolatnak, mint nő a férfinak, alig.

Magam se tudnám, hogy mekkora ez a — szavak elvesztésénél is nagyobb veszteségünk —, ha az utóbbi öt-hat esztendőben nem részegültem volna meg jó párszor olyan mondatoktól, melyeknek minden íze örzi még hajdani nyelvünk természetét. Őrzik a szavak, a szavákból kibömlő képek, a mondatbujkálások, őrzi a szavak közti csönd, a lélegzet melege, a vére. „Annyi verést megettem, hiszi-e? — néz rámi egy fekete ruhás, gyimesközéploki asszony. — De úgy vagyunk, ha nincs ember, nincs semmi!” Két mondat, s belefér az egész élet. A közlésből megtudom, hogy rossz sorsá volt, hogy verte az ura. Aztán azt is megtudom, hogy az ura meghalt. Vagy inkább elhagyta? Nem! A többes számban a közösség hangja is megszólal. Az életről vallott fölfogás. „De úgy vagyunk, ha nincs ember, nincs semmi.”

Ezeket nyugodtan elnevezhetnénk létmondatoknak.

Kallós Zoltánt évek óta szeretném rábeszélni, hogy ne csak balladát, népdalt, népzénet, lakodalmi csujjogatót s imát gyűjtsön, hanem ilyen mondatokat is, melyeknek egyetlen s igazi műfajuk van: az élő beszéd. Az egyszeri, a megismételhetetlen, a visszahozhatatlan. Száz mondatból talán csak egy vagy kettő akádnha fönn a rostán, de annyi is megérné. Mert a közmondásoknak, a szólásmondásoknak, a tökéletesen kiérlélt fordulatoknak épp a tökéletességük és véglegességük folytán — nem volt és már nem is lehet olyan eleven hatása nyelvünkre, mint a gyeplő nélküli világgá futó mondatoknak. Egy temetési menetben azt hallom a halottról: „Már öregember volt, de a menyecskék örökké ott csiripolták a derekában.”

Soha méltóbb búcsúztatót egy távozóknak!

Egy fiatal lézpedi csángó „fehérség” tizesével, húszasával szalaszt világgá ilyen mondatokat: „Ha pénzed van, élő napod is van, mondtam az uramnak, jól megtudd.”

Kép, hangsúly, érzelem, magatartás, szemlélet teljessége egyetlen mondatban. Ráadásul az a bujkáló izgalom is, amely a gondolat rejtélyét, a legutolsó szóig feszültségben tartja. Mi hogyan mondanánk? Talán így: „Ha pénze van az embernek, nincs problémája.” Talán másként.

Befejezésül ide kívánkozik még egy másik mondat is. Ugyancsak Lészpedről, az előbbi forrás közeléből. Egy anya beszél a legkisebb lányáról. Ezt mondja: „Annának olyan ura van, tedd a sebre, meggyógyít.”

Úgy írom ide ezt is, mintha ismeretlen népdalt, vagy mintha ismeretlen balladát másolnék le izgatottan.